

AȘEZĂRILE MOSTIȘTEI INFERIOARE ÎN PREOCUPĂRILE VOIEVOZILOR ȚĂRII ROMÂNEȘTI*

Panait Ion PANAIT

Documentele voievodale disting așezările zonei Mostiștei inferioare ca fiind "de baltă". Erau, deci, sate beneficiare ale unui cadru natural unde apele revărsate ale marelui fluviu creau imense luciri de apă. Când această situație se conjuga cu existența unor cursuri mai importante, sau chiar minore, care își depuneau unda în Dunăre, formând la rândul lor lacuri, atunci zona respectivă căpăta trăsături aparte.

Panta molcomă a albiei Dunării, de numai 004 – 006 ‰, a format pe pământul românesc o adevărată salbă de bălți și lacuri. Cum malul drept al fluviului este piepțit, înalt, revărsările au afectat în exclusivitate partea stângă, cea românească. De la Clisura menționată în hrisovul din 10 iulie 1418, dat de voievodul Mihail I, sub numele de "Poarta de Hier"¹ și până în marea întindere a Deltei, Dunărea a format, grație privalurilor și brațelor ei, lacuri și bălți tot mai extinse pe măsură ce apele ajungeau la împreunarea cu Marea.

Dintre acestea, cea mai de seamă este Balta Ialomitei și spațiul imediat învecinat. Ea face legătura între Bărăganul ialomițean și platoul dintre Dunăre și Marea Neagră – Dobrogea. Balta Ialomitei a aparținut de totdeauna Țării Românești. Moșiile ialomițene, azi în parte și călărășene, își împingeau hotarele până în matca majoră a fluviului. S-au păstrat hotărnicii de moșii care indică limite în albia Dunării, cu repere în Dobrogea, pe care locuitorii de aici le cunoșteau foarte bine². Sunt însă și documente care arată că nu numai balta închisă de brațul Borcea a avut o atare situație, ci și satele de pe malurile lacurilor formate în amonte de Lichirești (Călărășii de azi – n.n.) care și ele s-au conjugat cu teritoriul dobrogean. Existau vaduri de trecere a Dunării, printre care și cel de la Cornățel, care permitea ajungerea la satul Popina – azi Bulgaria), de unde drumul conducea spre Târnovo și, de acolo, spre Odriu – Adrianopol³. La rândul lui, marele drum al Bucureștilor care, ajungând la Cornățel (azi com. Mănăstirea – n.n.), făcea legătura între gruparea aceasta de sate și orașul de reședință

* Comunicare prezentată la Simpozionul "Comuna Dorobanțu 100 de ani", 18-19 octombrie 1997, organizat de instituțiile locale și județene Călărăși în prezența prof. univ. dr. Adrian Rădulescu, în calitate de fiu al localității.

1. *Documenta Romaniae Historica*, B, I, Țara Românească, București, 1966, I, p. 88.

2. Panait I. Panait, *Analele Dobrogei*, SN, an V, 1999, 2, p. 47-52.

3. Constantin C. Giurescu, *Un vechi oraș al Țării Românești, Cornățelul*, SAI, II, București, 1957, p. 106.

domnească a Țării Românești. În fine, drumul Dunării, care lega satul Oltenița cu salba de așezări existente și acum, în aval, trecând peste podul de la Gurguiati. Ca atare, zona în care se află com. Dorobanțu, jud. Călărași, nu era numai o adunare a apelor, ci și o încrucișare de drumuri, de vădit interes și de concentrare a unor vechi așezări.

Geografii apreciază că Mostiștea este un curs de apă secundar, cu debit slab și instabil. Totuși, în partea finală, firul acesta se pierde într-o succesiune de vaste ochiuri de apă pe care documentele emise cu 400 - 500 de ani în urmă le numesc "Balta Cornățelului, ce se cheamă Cepiia"⁴, Balta Sticleanul" de la Vărăști de lângă Cornățel"⁵, Mojdreanul, baltă consemnată la 1587⁶, Corcovățul ș.a. Toate acestea se alăturau bălților făcute numai de Dunăre. Ca atare, pe bună dreptate, documentele grămaticilor domnești numesc satele respective "de baltă". Nu era singura situație de acest fel căci, cu mult înaintea actelor privitoare la Mostiște, fuseseră iscălite și pecetluite de către bătrâni voievozi, acte pentru un alt grup de sate și ele tot pe baltă. Este vorba de "satele care sunt la bălți, Cărăreni și Lumineani și Cornul lui Ujog", toate trei proaspăt înființate la gura Ialomitei⁷. Fetești s-a numit multă vreme "pe baltă" pentru a se distinge de alte așezări cu același nume, în pronunția epocii, unul fiind Țăriceni de pe Mostiștea⁸. Cadrul natural a oferit totdeauna condiții propice unei neîntrerupte locuiri umane. Evul mediu a adus însă o îndesire a satelor, o ierarhizare a lor în funcție de numărul de gospodărie, importanță economică sau administrativă.

Bazinul inferior al Mostiștei se prezintă ca o aglomerare de cca. 15 sate înscrise în actele domnești începând cu anul 1492⁹ și continuând în secolele XVI-XVII și următoarele. Fără îndoială că ele erau mai vechi decât data în care sunt consemnate. Exemplul cel mai bun este așezarea de la Coconi – Căldare, cercetată arheologic, care s-a dovedit a fi existat la sfârșitul sec. al XIV-lea, beneficiind de trei valuri de apărare, case, cimitire, ateliere de olari ș.a. Ori satul Coconi de azi este înscris pe la 1778¹⁰. Am luat acest exemplu, care nu este singular, pentru a dovedi că satele acestea "de baltă" sunt vechi și că în decursul istoriei unele dintre ele au înregistrat două sau mai multe înființări. Așa este cazul localității Dorobanțu, acum centenară, grație unei noi refaceri în 1897, vatra de locuire putând aparține, după părerea noastră, satului Gurguiati, atestat în 1570. Documentul respectiv din 26 septembrie 1570 a fost emis de bătrânul domn Alexandru II Mircea, care întărea mănăstirii, din apropierea capitalei Țârgoviște, Viforâta, "satele anume Gurguiatii toți și cu tot hotarul și Vărăștii toți și cu tot hotarul, pentru că sunt aceste sate vechi și drepte ocine și dedine, dăruite încă de răposatul Vlad voievod cel Bătrân..."¹¹. Localizarea acestui sat este anevoioasă. Istoricii C.C. Giurescu și Nicolae Constantinescu o propun la Dorobanțu, în timp ce alți cercetători ai zonei, precum Paul Popovici, o presupun la Boșneagu, aducându-se, printre altele,

4. DRH, B. XXIII, p. 146.

5. *Ibidem*.

6. DIR, B, veac XVI, 4, p. 274, Hrisov emis de Mihnea voievod fiul lui Alexandru II Mircea la 5 ian. 1587, pentru mănăstirea Sf. Troița – București.

7. DRH, B, I, p. 140.

8. Nicolae Constantinescu, *Coconi. Un sat din Câmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrân*, București, 1972, p. 22. Harta iezерului Mostiștea.

9. DRH, B, I, p. 376. Vlad Vodă Călugărul întărește lui Stoica logofăt și altora "să le fie Cornățelul tot și Descupereștii toți", sunt evocate "Rușii de pe Mostiște", "Cătrunești pe Mostiște". ș.a.

10. Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 22.

11. DIR, B, veac XVI, 3, p. 378-379.

argumentul inexistenței vestigiilor arheologice de epocă la Dorobanțu. Este într-adevăr o observație demnă de reținut, dar în condițiile în care cercetarea arheologică medievală este inexistentă, în zonă, cu excepția punctului Căldare, ea trebuie folosită cu prudență. Cert este faptul că Mostiștea de Jos era dens populată încă din sec. XIV-XVI. În realitățile medievale ale pământului românesc din mijlocul unor aglomerări de sate se detașa unul care devenea târg sau chiar oraș. În zona Mostiștei Inferioare această calitate va fi dobândită de Cornățel. Alături de Boșneagu (Rușii de pe Mostiștea – n.n.), Descuperești (Odaia Vlădichii – n.n.), Cornățel apare în cea mai veche atestare într-un act domnesc privind această parte și anume anul 1492¹². Cornățel a avut o evoluție, la un moment dat, înfloritoare. În 1526 era încă sat¹³; la 5 mai 1538 de aici se emite un document "în târgul Cornățel"¹⁴, iar la 23 decembrie 1575 Alexandru II Mircea vorbește de "orașul domniei mele Cornățelenii"¹⁵. Ca atare, între 1526 și 1575, pe parcursul a cinci decenii, așezarea Cornățel, mărginită în aval de satul Gurguiati, a atins stadiul de oraș. În hinterlandul său se găseau cca. 15 sate¹⁶. Avuția cea mai de pret, care asigura și prosperitatea așezărilor mostistene, a fost peștele și posibilitatea valorificării acestuia. Între Oltenița și Lichirești au ființat, conform actelor domnești, șase puncte de vamă: Oltenița, Spanțov, Chiselet, Cornățel, Vărăști, Ciocănești.

Este una din cele mai însemnate concentrări de vămi, o alta, cam la aceleași proporții, fiind consemnată în aval de Fetesti, în satele Stelnica, Bordușani, Vlădeni, Cegani, unde se încărcau carele cu pește pentru a lua drumul mănăstirilor și orașelor de la deal sau de peste munte. Satele de pe Mostiștea dădeau pescarii "năvodari", care erau conduși de un vâtaf al lor. Ca pe întregul segment fluvial oamenii nu erau exclusiv pescari, ci ei practicau, în continuare, agricultura, creșterea vitelor, meșteșuguri și negoț. La 25 septembrie 1687, Constantin Vodă Brâncoveanu îi certa pe locuitorii de la Cornățel că "fiind balta uscată, fără de apă, iar voi ați arat mei" din care nu dăduseră dijmă. Inițiative de acest gen erau mai vechi pe aici. La 4 iunie 1643, Matei Basarab i-a apostrofat pe rumânii din Vărăști, aflați pe moșia mănăstirii Viforâta, că nu dau zeciuiala de pește. Ba mai mult ei au înjurat înaintea boierilor trimiși de Vodă, fapt pentru care acesta, în mânie, spunea; "să știți că voi tăia domnia mea limbile tocmai de unde se țin, să nu vă pară nimic glumă".

Interesul domniei pentru acest colț de țară se pierde în etapele de început ale statului valah și el se exprimă în acte și alte măsuri. Același Matei Basarab, întărind, la 10 aprilie 1643, mănăstirii Snagov gârla satului Spanțov, făcea precizarea că dreptul respectiv vine "din zilele strămoșilor domnului Băsărăbeștii"²⁰. Care dintre aceștia se includ numelui Băsărăbeștii – primii organizatori de țară, numiți ca atare și în alte documente, sau poate Neagoe Basarab, este greu de spus. Cert este însă faptul că în sec. XIV limitele Țării Românești încadrau în mod sigur și extrema aceasta de SE a

12. DRH, B, I, p. 376.

13. DIR, B, veac XVI, 2, p. 15.

14. Ibidem, p. 244.

15. DIR, veac XVI, 4, p. 209 - 210.

16. Ion Donat, Studii, tom IX, 1956, 6, Harta.

17. Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, București, 1946, III, 2, Harta.

18. Idem, *Un vechi oraș*, ..., p. 122.

19. Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului, V, București, 1985, p. 446-447.

20. Idem, p. 418.

Bărăganului. Zona Mostiștei s-a încadrat statului medieval Țara Românească încă din vremea primilor Basarabi, adică Basarab I și Nicolae Alexandru Voievod. Acești fondatori de dinastie au acordat o atenție aparte spațiului răsăritean al Țării Românești, tinzând și reușind să ajungă la țărmul Mării Negre. Mai târziu, în condițiile structurării titulaturii voievodale, lucrurile sunt reflectate și în actele scrise. La 27 decembrie 1391 Mircea cel Bătrân se declară "domn și voievod a toată Țara Românească începând de la munți până la marginile părților tătărești"²¹, Bugeacul de mai târziu, dar și "al părților Podunaviei" cum apare în hrisovul emis la Râmnicu Vâlcea în ziua de 4 septembrie 1389²². În actul întocmit în răstimpul 1404 - 1406 el își afirmă autoritatea "... pe amândouă părțile, pe toată Podunavia, încă și până la Marea cea Mare și stăpânitor al cetății Dârstorului"²³. Importante vaduri de trecere în Dobrogea se aflau între Lichirești și Cornățel, către care se îndrepta Drumul Bucureștilor. Toate acestea au determinat puternica grupare de așezări mostiștene medievale. Satele de aici făceau parte din cele peste 3220 de așezări nominalizate în documentele emise între 1352-1625 pentru Țara Românească²⁵. Față de puținătatea satelor Câmpiei, zona Mostiștei se înfățișează ca o puternică aglomerare de vetre satești. Iată de ce mari boieri, mănăstiri și chiar domnia, s-au străduit să intre în posesia moșiilor, bălților și vadurilor respective. De la început s-au angajat în obținerea acestor moșii înalți dregători, rude domnești. Un hrisov din 9 oct. 1492 vorbește despre Staico logofăt, ginerele lui Vlad Vodă Călugărul, care cumpărase, la Cornățel și Descuperești, ocine în valoare de 25.000 aspri²⁶. Cel mai mare stăpânitor în zonă va fi însă Neagoe mare vistier și Caplea jupâneasa lui, domeniul acestora fiind alcătuit din 33 de sate, părți de sate, mori ș.a.²⁷.

În ceea ce privește comuna centenară Dorobanțu, ea prezintă un interes aparte și prin hrisovul lui Alexandru II Mircea, din 26 septembrie 1570 emis pentru Mănăstirea Vihorești - Viforâta, deja amintit, pentru satele "Gurguiatii toți și cu tot hotarul și Vărăștii toți și cu tot hotarul", evocându-se actul de danie a lui Vlad Dracul²⁸.

Ca atare, cea mai veche danie domnească cunoscută privind satele Gurguiati și Vărăști, s-a făcut în prima jumătate a sec. al XV-lea de către părintele lui Vlad Țepeș. O serie de alte acte vor fi emise de cancelariile lui Simion Movilă, Gavril Movilă, Radu Mihnea, Leon Tomșa, în care se nominalizează bălțile de la Gurguiati și Vărăști. În hrisovul din 8 martie 1630 se indică limitele stăpânirii mănăstirești care porneau de la "podul Gurguiatilor în jos cu Argișul și cu Sticleanul și cu toate gârlele... unde se hotărăsc cu Ciocănești"²⁹.

Bunele venituri asigurate de întinsa moșie au stârnit unele conflicte și între mănăstirile învecinate și chiar cu dregătorii domnești. Pe la 1631 călugărițele de la Viforâta se plângeau lui Leon Tomșa că bălțile de la Gurguiati și Vărăști au fost coto-pite de călugării de la mănăstirea domnească Radu Vodă din București³⁰. Tensiuni de

21. DRH, B, I, p. 38.

22. *Ibidem*, p. 29.

23. *Ibidem*, p. 64, Nicolae Iorga scrie că "la Silistra au șezut căpitaniii lui Mircea organizatorul", *Drumuri și orașe din România*, București, 1904, p. 25.

24. DRH, B, I, p. 77-78, act în limba greacă din 28 martie 1412, prin care Constantin cumpăra de la protopopul Hariton, un cal, o sea, o pătură, 2 găleți de grâu, ș.a., printre martori fiind și "Constantin de la Caliacra și popa Radomir care este din satul lui Baldovin logofătul" ș.a.

25. Ion Donat, *op. cit.*, p. 80.

26. DRH, B, I, p. 376.

27. Ion Radu Mircea, *Catalogul documentelor Țării Românești, 1369-1600*, București, 1946, p. 52.

28. DIR, B, veac XVI, 3, p. 378.

29. DRH, B, XXIII, p. 109 - 110.

30. *Ibidem*, p. 460.

acest fel îl determinaseră în 1575 și pe Alexandru II Mircea, însoțit de înalții ierarhi ai țării, să se deplaseze în satele de pe Mostiștea unde se certau orașenii Cornățeleni cu jupân Stan și jupâneasa lui pentru ocina Descoperștilor. Domnul avea să scrie "... Domnia mea am umblat pe baltă. Deci, când domnia mea am ajuns la Cornățel..."³¹. Aceasta a fost una din vechile prezente voievodale la fața locului, petrecută în vara lui 1575, dar în mod sigur nu cea dintâi. Logica istorică ne îndreptățește să susținem ca indubitabilă prezența aici a lui Mircea cel Bătrân, cunoscută fiind atitudinea sa față de Dobrogea și mai ales pentru Durostorum – Silistra³². Pe marele drum al Cornățelului s-au deplasat trupele lui Mihai Viteazul, în timpul luptelor purtate în iarna lui 1594-1595³³. Atunci, aceste așezări au avut crunt de suferit, situație care, din nefericire, nu a fost singulară, ea repetându-se îndeosebi în secolul XVIII. Nu departe de aceste așezări, la Dobreni, a văzut lumina zilei Radu Șerban, urmașul lui Mihai Viteazul. La rândul său, fiul acestuia, Constantin Vodă Șerban – Cărnul a avut moșii în zonă.

Cel mai legat de bazinul mostiștean se va dovedi Matei Basarab. Rațiuni politice și cerințe militare l-au determinat să acorde el, domn cu origine olteană, o atenție permanentă acestei părți de țară. Avea pe aici moșii și vii, heleșteie la Vălcănești, Frăsinet, în apropierea Obileștilor unde Vodă Brâncoveanu își va zidi unul din conacele lui preferate³⁴. În perioada 1648-1649 Matei Basarab a construit, într-un ritm alert, mănăstirile de la Negoiești și Cornățel³⁵. Explicația constă în intenția bătrânului ostaș de a stăvili primejdia otomană promovată de pașa din Silistra. Pentru aceasta voievodul a zidit mănăstiri puternice cu ziduri înalte și groase de 1,40 m³⁶. Astfel, "cel mai mare ctitor bisericesc al neamului nostru", cum îl apreciază istoricul C. C. Giurescu pe Matei Basarab³⁷, este direct îngemănat cu istoria acestor locuri. Le-a străbătut personal, întrucât "din orașul nostru Cornățel", el expedia la 18 octombrie 1648, o epistolă de condoleanțe tânărului principe transilvan Gh. Rakoczy II, la vestea morții bunului și vechiului amic Gh. Rakoczy I³⁸. Trebuie, de asemenea, să-l vedem pe voievod participând la sfințirea mănăstirii lui unde meșterii pricepuți au încastrat pisană cu textul: "Întru slava Tatălui și a Fiului și a Sf. Duh rădicatu-se-a această sfântă biserică den temelă ei, de prea luminatul Domn Io Matei Basarab voievod și de doamna sa Elina întru cinstea și lauda hramului ei, a Sfântului și marelui mucenic Nestor, fiind ispravnic jupân Gheorghe biv vel vistier și Sima județul. M(ea)șița Iul, 25 dni, V(ă)l(eat) 7156 (1648)³⁹. Ulterior s-a pus și o altă inscripție atribuită clopotniței, având săpat anul 1754⁴⁰.

S-a ridicat, de același Matei Basarab, după spusele istoricului Adrian Rădulescu, și o cruce de piatră la Dorobanțu – Vărăști, nu de mult dispărută. Într-o evidență din 1873 la Vărăști erau consemnate două cruci vechi și vestigiile bisericii de lemn arsă de turci⁴¹. Din nefericire, astăzi nu mai este nici una din crucile despre care se vorbește.

31. *DIR*, B, veac XVI, 4, p. 209 - 210, N. Constantinescu, *Coconi*, p. 157.

32. P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, București, 1944, p. 212.

33. Ion Sârbu, *Istoria lui Mihai vodă Viteazul, domnul Țării Românești*, Cluj, 1976, p. 119.

34. Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu*, București, 1969, p. 364.

35. Nicolae Stoicescu, *Matei Basarab*, București, 1988, p. 98.

36. Afirmație dubitativă: biserică sau mănăstire, la Veniamin Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, București, 1982, p. 86.

37. Constantin Tudor, *Județul Călărași*, Călărași, 1995, p. 94.

38. Constantin C. Giurescu, *Matei Basarab, cel mai mare ctitor bisericesc al neamului nostru*, în volumul *Prinos IPSS Nicodim*, București, 1946.

39. Idem, *Un vechi oraș...*, p. 106.

40. *Inscripțiile medievale ale României. Orașul București*, I, București, 1965, p. 489.

41. N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din Țara Românească*, Craiova, 1970, p. 704.

Cruci de acest fel au fost risipite de dreptcredinciosul domn și în alte părți ale Bărăganului, în întinsul Țării Românești. Un contemporan al acestor vremuri Petru Bakiș scria, în urma călătoriei sale din 1640: "se văd pe drumuri publice cruci mari de piatră și de lemn cioplite frumos și scrise de sus până jos; și ei (românii – n.n.) fac aceste cruci cum se fac în Italia, pe drumuri capele și chipuri zugrăvite"⁴². Au existat, după informațiile scrise, cca. 35 de astfel de momente datorate lui Matei Voievod⁴³. Extrem de puține dăinuie azi. Sate de baltă și sate de graniță, printre care și așezările mostiștene au avut mult de suferit îndeosebi în sec. al XVIII-lea. Războaiele ruso-turce, desfășurate repetat și pe ani întinși, au prăbușit orașul Cornățel, a cărui agonie se manifestase din secolul anterior⁴⁴. Satele au fost decimate, unele vetre părăsite, pentru a fi redescoperite când vremurile au devenit mai propice. Printre acestea a fost și Dorobanțu.

Centenarul Dorobanțu este borna unor etape. Istoria se afundă în sute și mii de ani, așa precum este dăinuirea noastră românească pe acest pământ bine hărăzit de Dumnezeu. Reluarea ființării actualei localități se leagă de istoricele evenimente ale bătăliei pentru independență din 1877-1878.

LES LOCALITÉS SUR LA MOSTIȘTEA INFÉRIEURE DANS LES PRÉOCCUPATIONS DES VOÏVODES ROUMAINS

Résumé

L'étude a été communiquée à l'occasion du Symposium dédié au centenaire de la commune de Dorobanțu (départ. de Călărași), organisé par le professeur docteur Adrian Rădulescu dans sa localité de naissance, aux 18-19 octobre 1997.

La rivière appelée Mostiștea de la zone Est de la Plaine Roumaine forme à son embouchure dans le Danube un collier de lacs et d'étangs. Dans les environs de ceux-ci, la vie humaine a toujours coulé dès les temps les plus éloignés.

Aux XIVe – XVe siècles, le bassin de Mostiștea était peuplé par un groupe de 15 à 20 villages, dits "marécageux" dans les documents écrits. Ceux-ci étaient bien antérieurs à l'attestation documentaire et même au document de donation princière promu d'abord par Vlad Dracul. Sur l'emplacement de la commune de Dorobanțu, il y a eu, semble-t-il, le village de Gurguiati, attesté au 26 septembre 1570. Celui-ci était situé dans le hinterland du bourg, devenu la ville de Cornățel, la localité la plus importante de ce segment du Bas-Danube. Au cadre de leur politique de défense des frontières de la Valachie, les grands Voïvodes tels Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș puis Alexandru II Mircea, Radu Șerban, Constantin Șerban, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu y ont envoyé des armées, y ont détenu des domaines et y ont fait construire.

Le monastère bâti par Matei Basarab à Cornățel s'est constitué dans l'objectif de défense le plus fort, placé sur la rive gauche du Danube devant la puissante forteresse de Dârstor. Les campagnes répétées et les luttes russo-turques du XVIIIe s. ont provoqué de grands dommages dans la zone de Mostiștea Inférieure, certains villages cessant leur existence. Sur l'emplacement du village de Gurguiati, après 1877-1878, on a refondé l'actuelle commune de Dorobanțu.

42. *Călători străini despre Țările române*, V, p. 206.

43. Nicolae Stoicescu, *Matei Basarab*, p. 123, nota 98.

44. Constantin C. Giurescu, *Un vechi oraș...*, p. 120.